

України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

2. Козюбра М.І. Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських правоінтеграційних процесів / М.І. Козюбра // Наукові записки. Том 26, Юридичні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К.: КМ Академія, 2004. – С. 3-9.

3. CDL-AD(2011)003 rev. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e).

4. CDL-AD(2016)007-e Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

Науковий керівник: д.ю.н., професор Васильченко О.П.

Митник Олена Віталіївна

аспірант юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЧЕРПАННЯ
НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ
У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ
ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ**

Запровадження інституту конституційної скарги в Україні у зв'язку із прийняттям Закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» є важливим нововведенням, покликаним забезпечити належний захист прав і свобод людини і громадянина в Україні [1].

Так, відповідно до вказаного закону статтю 55 Конституції було доповнено частиною четвертою такого змісту: «Кожному гарантується

право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом». Окрім того з'явилася ще одна стаття 151-1, відповідно до якої Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, **якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано** [1].

З метою приведення у відповідність до Конституції України законодавства, що регулює діяльність Конституційного Суду України, 13.07.2017 було прийнято Закон «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) [2].

Відповідно до частини першої статті 55 Закону конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України (частина перша статті 56 Закону) [2].

У свою чергу статтею 77 Закону визначено умови прийнятності конституційної скарги, зокрема, конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо, скереване іншого, **вичерпано всі національні засоби юридичного захисту** (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду) [2].

В той же час частина п'ята статті 55 Конституції України (зі змінами, внесеними Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII) визначає: кожен має право **після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна** [3].

Однією з таких міжнародних судових установ є Європейський суд з прав людини (далі – Суд), який функціонує задля забезпечення дотримання державами їхніх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція).

Так, Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у

Конвенції або протоколах до неї (стаття 34 Конвенції). В свою чергу стаття 35 Конвенції визначає умови прийнятності таких заяв. Відповідно до пункту першого вказаної статті Суд може брати справу до розгляду лише після того, як **було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту**, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні [4].

У зв'язку з цим виникає питання щодо можливості віднесення звернення до Конституційного Суду до національних засобів юридичного захисту у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції.

Слід зауважити, що практикою Суду вироблено деякі підходи до розуміння інституту вичерпності національних засобів юридичного захисту. Так, Суд зазначає, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції він може розглядати питання лише після того, як заявники, як правило, вичерпали всі національні засоби юридичного захисту згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права. Головна мета цього правила полягає в тому, щоб дозволити Договірним державам запобігати або виправляти виявлені порушення, перш ніж ці твердження будуть подані до Суду (*Selmouni v. France*). При цьому заявники повинні вичерпати лише ті наявні національні засоби захисту, до яких вони мають доступ безпосередньо і які на час подій були ефективними як теоретично, так і практично, тобто які були доступними, здатними забезпечити відшкодування завданої їм шкоди і які передбачали перспективи успішного розгляду справи (*Sejdovic v. Italy*; *Paksas v. Lithuania*), тобто пункт 1 статті 35 вимагає вичерпання лише тих засобів юридичного захисту, які є ефективними та адекватними, тобто здатними прямо виправляти подані скарги (*Remli v. France*).

Стосовно конституційної скарги Комісія та Суд вирішили, посилаючись на держав-учасниць, що пряме звернення до Конституційного Суду є засобом юридичного захисту, що має бути застосованим (див. наприклад, *W. v. Germany*; *Union Alimentaria Sanders SA v. Spain*; *S.B. and Others v. Belgium* (dec.)).

Водночас Суд наголошує, що правило вичерпності національних засобів юридичного захисту не є абсолютним та не може бути застосованим автоматично. При вирішенні питання, чи було дотримано вказане правило, необхідно брати до уваги особливі обставини конкретної справи. Це означає, серед іншого, що Суд повинен брати до уваги не лише наявність формальних засобів юридичного захисту у правових системах держав, але також загальні юридичні та політичні умови, в яких вони функціонують, та конкретні обставини заявників (*Kurić and others v. Slovenia*; *Orchowski v. Poland*; *Demopoulos and Others v. Turkey* (dec.)).

Таким чином, питання щодо того, чи вважається індивідуальне звернення до Конституційного Суду необхідним відповідно до пункту 1 статті 35

Конвенції, залежить від особливостей юридичної системи держави-відповідача і сфери юрисдикції Конституційного Суду. Так, у державі, в якій ці компетенції обмежуються контролем за дотриманням конституційності і за ієрархічною сумісністю юридичних норм, звернення до Конституційного Суду є обов'язковим, якщо заявник піддає сумніву якесь законодавче або нормативне положення як таке, що суперечить Конвенції (Grišankova and Grišankovs v. Latvia; Liepajnieks v. Latvia). Між тим, це звернення не є ефективним, якщо позивач скаржитися лише на неправильне тлумачення або застосування правових чи адміністративних норм, які самі по собі не є неконституційними (Smirnov v. Russia; Szott-Medyńska v. Poland) [5].

Таким чином, правило про вичерпання національних засобів юридичного захисту не повинно застосовуватися автоматично та має певні обмеження, напрацьовані практикою Європейського суду з прав людини. Вочевидь питання щодо віднесення конституційної скарги до національних засобів юридичного захисту в контексті пункту 1 статті 35 Конвенції слід розглядати з точки зору ефективності функціонування такого інституту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII //Відомості Верховної Ради України, 2016, № 28, ст. 532.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII// Відомості Верховної Ради України, 2017, № 35, ст.376.
3. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 // Офіційний вісник України, 1998, № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270.
5. М. Авдєєва. Проблема вичерпання національних засобів юридичного захисту у практиці Європейського суду з прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://precedent.in.ua/2016/06/09/problema-vycherpannya-natsionalnyh-zasobiv-yurydychnogo-zahystu-u-praktytsi-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Лотюк О.С.